

“Dietsche orde” (1932-1933) en “Schouw” (1933-1934)

Twee tijdschriften van het ‘Dietsch Studentenverbond’
en het ‘Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond’ ^(°) PIETER VAN HEES

Inleiding

Er is nogal wat tijd verlopen tussen de oprichting van het ‘Dietsch Studentenverbond’ (DSV) op 1 juli 1922 te Utrecht¹ en het naar buiten komen van deze organisatie met een eigen periodiek. Het samengaan van het DSV met het ‘Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond’ (AVHV) op 5 mei 1923 heeft dat proces niet versneld. Op zich was dat vreemd, want vóór de Eerste Wereldoorlog hadden de studentenafdelingen van het Algemeen Nederlandsch Verbond (ANV), waaruit in het Noorden het DSV was ontstaan, wel een eigen orgaan, waaraan ook Vlaamse studenten bijdragen leverden. Het was het studentenblad *Minerva* dat te Leiden verscheen. Dit blad bleef verschijnen, maar het vervulde na de oorlog geen rol meer in de Groot-Nederlandse studentenbetrekkingen en het verloor daarmee ook de landelijke betekenis die het blad ooit had. Naast *Minerva* moeten we natuurlijk ook *Neerlandia*, het maandblad van het ANV noemen.

Het ontbreken van een eigen blad kan echter moeilijk verklaard worden door een gebrek aan activiteiten. Kort na de Eerste Wereldoorlog vonden er weer studentencongressen plaats als voortzetting van de vooroorlogse traditie van de Groot-Nederlandsche Studentencongressen.² Het eerste congres vond in 1910 te Antwerpen plaats en met het zogenaamde ‘zoldercongres’ – de autoriteiten wilden

(°) Het past mij hier mevr. drs. H. De Bosch te danken voor haar bereidwilligheid mij de nagelaten papieren van J.F. Hengeveld in bruikleen te geven. Deze zullen gedeponeerd worden in het Rijksarchief in Noord-Brabant (‘s-Hertogenbosch) als aanvulling op de door L. Buning bijeengebrachte bescheiden over het Dietsch Studentenverbond.

1. L. BUNING, De wordingsgeschiedenis van het DSV, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 38, 1979, nr.1, blz. 23-38 en M. DE GOEYSE, *Het Algemeen Vlaamsch Hoogstudenten Verbond*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, Tiel; Utrecht, 1973, blz. 81-82.

2. L. VOS, *De Dietse Studentenbeweging 1919-1940*, in: *Acta Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945*, Gent, 1982, blz. 451-495.

geen ruimten ter beschikking stellen – te Leuven in 1920 hervatten de studenten de traditie. Vanaf 1923 sprak men van Dietsche Studentencongressen. Via deze contacten kwamen een reeks van initiatieven van de grond en werden al bestaande activiteiten geïntensiveerd. Vrijwel alle universiteiten en hogescholen in Noord en Zuid kregen afdelingen van het DSV of het AVHV. Gezamenlijk organiseerden beide besturen de jaarlijkse congressen, de Dietsche Academische Leergangen, een voortzetting van de vooroorlogse Vacantieleergangen en in de jaren dertig kwamen daar de Deltacongressen nog bij. Een intensief programma in de afdelingen met discussieavonden, voordrachten en excursies verstevigde de betrekkingen tussen Nederland en Vlaanderen en vergrootte de kennis over en weer. Daarnaast was er in Noord en Zuid nog ruime aandacht voor het als stamverwant ervaren Zuid-Afrika.

We mogen vaststellen dat deze betrekkingen op het einde van de jaren twintig een hoogtepunt hebben bereikt.³ Voor het begin van de jaren dertig moeten we concluderen dat het DSV en het AVHV zeker nog bloeiende verenigingen waren, maar dat de groei er toch wel uit was en dat er mogelijk zelfs al van enige teruggang sprake was.

Deze vaststelling vraagt echter om een bewijsvoering.

Waardoor kenterde het wassende tij voor deze verenigingen en hoe is dat getalsmatig vast te stellen? In grote lijnen heeft de Leuvense historicus Louis Vos in zijn bijdrage op het ‘Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945’ een aantal oorzaken voor deze teruggang genoemd.⁴

De Dietse beweging en ook de Dietse studentenbeweging waren in het sterk verzuilde maatschappelijke en politieke leven tijdens het Interbellum merkwaardige verschijnselen. Immers, rooms-katholieken, protestanten en niet-gelovigen werkten er ongeacht hun godsdienstige en politieke overtuiging samen. Niettemin, zo stelt Vos, voelden de katholieke jongeren in het Zuiden zich soms overheerst door de Hollandse Dietsers, waaronder ook sociaal-democraten en communisten zaten. Verder was er onvrede onder katholieke studenten over het radicale anti-Belgische en doctrinair Groot-Nederlandse weekblad *Vlaanderen* en bestond er verschil van mening over het al dan niet deelnemen van Dietse studenten als ‘Dietse’ studenten aan de Studenten Vredesacties. Ook het vraagstuk van een

3. Volgens het *Jaarboek 1929-1930 van het Dietsch Studenten Verbond*, blz. 17, waren er in Nederland 1100 DSV-leden en in België 1000 AVHV leden en nog 50 elders in Europa studerende DSV-leden.

4. Zie L. Vos, *o.c.* en voor de katholieke jongeren in het Noorden: M. KERSEMAEKERS, *Katholiek, nationaal en sociaal. De beweging van katholieke jongeren 1921-1941*, in: *Jaarboek Katholiek Documentatiecentrum (KADOC)*, jg. 22, 1992, blz. 50-66.

federalistische staatsstructuur voor België als oplossing voor het taalvraagstuk verdeelde de geesten.

Er waren echter nog andere factoren die de verdeeldheid bevorderden en de Dietse en Groot-Nederlandse studenten uiteen dreven. In het Noorden riep de geheimzinnige en elitaire Jong Nederlandsche Gemeenschap van priester Robrecht de Smet ergernis op in de Dietse gelederen.⁵ Men wist niet wie er lid van was en welke invloed de Gemeenschap nu precies uitoefende. Hetzelfde gold min of meer voor de opkomst van een Dinaso-aanhang onder studenten en leden van het DSV.

De vraag rees waar de loyaliteit lag en het risico van een afscheidingsbeweging was niet denkbeeldig.⁶ Los daarvan maakte het nationalisme, dat uitging van de taal als de bindende factor van een volksgemeenschap en de in brede kring beleden gedachten over de ordening van het sociaal-economisch leven (en dat betrof zowel het corporatisme als het socialistische plan-denken), de studentenwereld aan beide zijden van de staatsgrens vatbaar voor meer extreme ideologieën als het nationaal-socialisme en fascisme.⁷

Uitgaande van deze stand van zaken is het de moeite waard om te zien in hoeverre deze problematiek in *Dietsche Orde* en *Schouw* is terug te vinden. Los daarvan zullen enige meer technische en zakelijke gegevens over beide periodieken behandeld worden en zullen we aan de hand van de oplagecijfers en verzendlijsten van het tijdschrift *Schouw* enig nader inzicht in het ledenbestand van het DSV en het AVHV voor het academisch jaar 1933-1934 trachten te verkrijgen. Allereerst echter *Dietsche Orde*.

“Dietsche Orde”

Met *Dietsche Orde. Algemeen Dietsch Studenten Maandschrift* is meteen al iets vreemds aan de hand. Er verscheen namelijk twee maal een eerste nummer. Het eerste nummer, gedateerd 21 maart 1932, heeft als formaat 27 cm bij 19,5 cm en is gedrukt bij Jef Hinderdaels drukkerij ‘Zonneveld’, Kolonieweg 4 te Soest en telt 16 bladzijden. Het omslag is grijs-blauw. De uitgever-beheerder is Uitgeverij De

5. L. VANDEWEYER, De Jong Nederlandsche Gemeenschap. R. De Smets voorafspiegeling van de Dietse samenleving, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 48, 1989, nr. 1, blz. 43-56.

6. Er waren o.a. Dinaso-kernen in Nijmegen, Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, Tilburg, Delft en Leiden. Zie verder L.M.H. JOOSTEN, *Katholieken en fascisme in Nederland 1920-1940*, Antwerpen; Hilversum, 1964, specifiek blz. 329-364 en *Schouw*, 10 november 1933.

7. Zie L. VOS, o.c. en L. WILS, De Grootnederlandse beweging 1914-1940, in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, blz. 261-291 en met name blz. 289 e.v.

Delta, waar de bekende Dietsers W. Goedhuys en J.H. Broekman achter zitten.⁸ De uitgeverij was gevestigd in de Mauritslaan 120 te Overveen. Er is sprake van een opstelraad, maar wie daar, behalve J.H. Broekman, deel van uitmaakten, is niet duidelijk.

In het eerste nummer werd de verschijning van een eigen DSV-orgaan met vreugde aangekondigd. Er was al lange tijd behoefte aan een eigen blad om de banden tussen “*de dikwerf verspreid en onbekend van elkander medestrijdende werkers voor het Dietsche ideaal*” aan te halen. Het blad was niet bedoeld als ‘concurrent’ van de al bestaande periodieken. Het wilde openstaan voor studenten en oudstudenten, zelfs voor ‘alle’ Dietsers, maar het moest niet primair een vrije tribune worden. Een ten onder gaan aan twistgeschrijf wenste de opstelraad liever niet. De opstelraad zou ook onafhankelijk tegenover het hoofdbestuur staan. Tegenover de samenleving wilde zij geen ‘hoera patriottisme’ verkondigen, geen economische ‘heilsleeren’ propageren en geen ‘staatsfictie aanbidde bureaucratie’ steunen, maar openstaan “*voor iedere nieuwe gedachte (...) welke uit idealisme geboren, heil beloofde voor de volksgemeenschap*”. In hetzelfde nummer stonden nog twee bijdragen. Prof. mr. J.C. Kielstra (verbonden aan de bijzondere indologische faculteit van de Rijksuniversiteit te Utrecht) zag er zijn rede “Het wezen der Volksgemeenschap”, uitgesproken op de eerste Deltaconferentie te Nijmegen op 19 mei 1931, opgenomen en prof. dr. J. Besselaar bepleitte in zijn bijdrage het stichten van een lectoraat Afrikaans aan een Nederlandse universiteit.

Uiterst merkwaardig was echter het verschijnen van het eerste nummer van de eerste jaargang van *Dietsche Orde* op 15 september 1932. Als verklaring werd het zeer late verschijnen van het eerste ‘eerste’ nummer op 21 maart 1932 gegeven. Het academisch jaar 1931-1932 was al bijna afgelopen. Beheer en opstelraad zijn hetzelfde gebleven. Alleen was het beheer van drukker veranderd. Drukkerij ‘Grafica’, Prinsengracht 572 te Amsterdam, zou het drukken nu verder verzorgen. Deze drukkerij lag vlak bij het woonadres van de hoofdsteller J.H. Broekman.⁹ Het blad verscheen, evenals eerder het geval was geweest, met een omvang van 16 bladzijden. Er werd doorgenummerd, zodat er al met al 64 bladzijden verschenen, verdeeld over vier nummers, waarbij het zogenaamde nulnummer buiten be-

8. N.V. Uitgeverij De Delta werd op 13 november 1931 ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam. Formeel was de plaats van vestiging Amsterdam en traden als directeuren op W. Goedhuys en J.H. Broekman. W. Goedhuys woonde in Overveen.

Naast *Dietsche Orde* gaven zij de reeks *Nijmeegsche Voordrachten* uit met brochures van Mgr. Prof. dr. J. HOOGVELD, ‘Het wezen der Volksgemeenschap’ en R. VAN SANTE O.P., ‘Vaderland en Vaderlandsliefde’. Ook verschenen er het vlugschrift ‘Nationalisme’ van Perseverans en uitgaven van de Jong Nederlandsche Gemeenschap.

9. *Dietsche Orde*, 21 maart 1932 (het proefnummer).

schouwing is gelaten, evenals een extra-nummer uit 1933, waarover later meer. De uitvoering van de omslagen was grijs-blauw en de grootte van het blad was 28,5 cm bij 22,5 cm. De prijs was voor DSV-leden fl.1,-, voor AVHV-leden B.Fr.5,- en voor niet-leden respectievelijk fl.2,50 en B.Fr.35,-.

Eerst in het tweede nummer (20 oktober 1932) verscheen de volledige opstelraad in beeld. Deze bestond uit: J.H. Broekman, hoofdsteller; mej. E.P. Vriesman, secretaresse; F.L.P. De Jong, lid van de opstelraad.

Het hoofdbestuur van DSV en AVHV was vertegenwoordigd door: G. Cronje (Zuid-Afrika), P. Meuwissen (Leuven), Th. Peters (Nijmegen), R. Tollenaere (Gent) en W. Veroughstraete (Brussel).

Op zich een redelijke verdeling, al was Vlaanderen niet onmiddellijk in de opstelraad vertegenwoordigd. Toch was het niet geworden wat men op de leidersconferentie van 26-30 juli 1932 te Westerlo voor ogen had gehad. In zijn reeds genoemde bijdrage stelt Louis Vos, dat men daar van gevoelen was dat de leiding en de hoofdredactie van *Dietsche Orde* 'in Vlaamse handen' zouden zijn.¹⁰

De conferentie te Westerlo waar DSV- en AVHV-bestuurders met raadgevers (Prof. dr. P. Geyl was er bijvoorbeeld aanwezig)¹¹ vergaderden, kwam in *Dietsche Orde* uitgebreid ter sprake. Zo meldde de rubriek 'Dietsch Studentenverbond' dat het DSV te veel geïsoleerd stond van andere maatschappelijke stromingen en dat het de Nederlandse vraagstukken te weinig vanuit de verschillende maatschappelijke gezichtspunten bestudeerde. Kortom, te weinig maatschappelijk engagement had. In plaats van 'culturele' actie moest er nu gekozen worden voor 'nationale' actie, waarbij actie stond voor iedere actie "*die zich op het standpunt stelt van het gansche volk in al zijn geledingen*". Rijkelijk vaag, maar wat concreter waren enkele kernpunten. De wetenschapsbeoefening diende gericht te zijn op nationale vraagstukken, zoals ze op de Deltacongressen aan de orde werden gesteld. De nationale vraagstukken dienden betrekking te hebben op de 'hele' door taal bepaalde volksgemeenschap. Verder dienden de universiteiten niet louter vakspecialisten op te leiden, maar meer oog te hebben voor geestelijke waarden. Zo pleitte men zelfs voor een voor alle studenten geldende wijsgerige propaedeuse.¹² In een uitvoerig betoog "*Na Westerloo. Naar de Nederlandsch-Nationale Studenten-*

10. Zie L. Vos, *o.c.*, blz. 482

11. P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (red.), *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. dr. P. Geyl, Brieven en notities*, 3 dln., Antwerpen; Utrecht, 1973-1975. Specifiek dl. 2, blz. 439-440, brief 348.

12. *Dietsche Orde*, jg.1, 15 september 1932, nr.1, blz. 14. Deze punten kwamen in en na de oorlog in Nederland weer terug in de discussies over de noodzakelijke vernieuwing in de universiteit en resulteerden tenslotte in een Studium Generale, dat aan de meeste universiteiten werd en wordt aangeboden.

beweging binnen de Dietsche Studentenbeweging”zette H.H. (= J.H.H. Hülsmann)¹³ nog eens de toekomstige marsroute uiteen. Het DSV moest niet meer de vereniging zijn die Vlaams-Hollandse studentencontacten bevorderde, maar het zou een ‘Nederlandsch nationale studentenvereniging’ moeten zijn. Alle studentenorganisaties zochten immers een breder werkterrein, hadden meer oog gekregen voor politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en hadden ook meer behoefte aan onderling contact. Het DSV bleef daar te veel buiten staan en zou zich meer moeten engageren, zonder eenzijdigheid na te streven en zonder het Dietse element te verwaarlozen. Om teleurstelling te voorkomen zou men echter niet te zeer resultaatgericht moeten vergaderen.

Hülsmanns bijdrage paste op zich in de tijdgeest. Juist in studentenkringen ontstond in die jaren behoefte aan een zuilen overstijgend contact, aan uitwisseling van gedachten met andersdenkenden en aan kennismaken van elkaars overtuigingen. Dit zou in Nederland uitmonden in de zogenaamde ‘Volkseenheidconferenties’ op het conferentie-oord ‘Woudschoten’ van de Nederlandsche Christen-Studenten Vereniging te Zeist.¹⁴

Verder was er over de leidersconferentie niets te vinden en bleef bijvoorbeeld Geyls kritiek op het afbreken van het werk van de Vlaams-nationale parlementsleden onopgemerkt, evenals zijn tirade tegen het weekblad *Vlaanderen*, waarin het mede door Geyl geformuleerde en door Herman Vos in de volksvertegenwoordiging ingediende wetsvoorstel voor federalisme de grond werd ingeboord, omdat het afweek van de vernietiging van de Belgische staat, de noodzakelijke voorwaarde voor een politiek Groot-Nederland. Op zich was het weglaten van deze kritiek wel begrijpelijk. Broekman en Hülsmann werkten ook mee aan Josué De Deckers’ *Vlaanderen*.¹⁵

Wel worden we iets gewaar van de spanningen tussen de Gentse afdeling van het AVHV en de overige afdelingen. In Gent, waar Reimond Tollenaere de voorzittershamer hanteerde, kwam het AVHV met een zeer radicaal voorstel tot wijziging van artikel 2b van het beginselprogramma. De AVHV-afdeling te Gent had het wetsvoorstel inzake het federaal statuut bestudeerd en afgewezen. Tegelijk wenste het Gentse bestuur in het beginselprogramma van het AVHV uitdrukkelijk vastgelegd te zien dat alle vormen van federalisering zouden worden uitgesloten en dat de vernietiging van de Belgische staat duidelijk vermeld zou worden,

13. Voor de gegevens over J.H.H. Hülsmann, zie: P. VAN HEES, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, o.c.*, dl. 1, blz. 693.

14. De eerste Volkseenheidconferentie vond plaats van 9 tot 12 mei 1932. Sprekers waren Prof. dr. J. Huizinga, Prof. mr. W.P.J. Pompe en Prof. dr. F.C. Gerretson.

15. Zie P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (red.), *o.c.*, dl. 3, blz. 228. Ook Hülsmann werkte mee aan *Vlaanderen*, zoals blijkt uit: *ibidem*, dl. 2, brief 353, blz. 450-453.

evenals het eindstreven “*de onmiddellijke algeheele politieke hereeniging van de voorloopig nog gescheiden deelen van de eene Nederlandsche volksgemeenschap*”. Dit ging het AVHV-hoofdbestuur te ver en op de vergadering van 30 april 1932 te Brussel kwam men tot een tussenoplossing. Artikel 2b zou als volgt luiden: “*In Vlaanderen het nationaal Nederlandsch voelen te ontwikkelen en onder alle dragers der Nederlandsche beschaving het samenhoorigheidsgevoel te versterken ten einde gemeenschappelijk deze beschaving te dienen, te verbreiden en ‘te waarborgen door de politieke eenmaking van de Nederlandsche volksgemeenschap’.*” Het benadrukte gedeelte is nieuw. Hier stond eerst alleen ‘te verdedigen’.¹⁶ Dit conflict leidde tot het aftreden van de voorzitter (J. Custers) en de ondervoorzitter (J. Vermeulen) van het AVHV en dit betekende dat de facto eind 1932 het AVHV had opgehouden te bestaan. Eerst in 1938 zou er weer een overkoepelende studentenorganisatie komen.

Zeer uitvoerig versloeg H.H. (die ook de buitenlandse contacten van het DSV verzorgde) het ‘Deutsch-Nordische Studententreffen’ te Rostock van 21-25 juli 1932.¹⁷

Hij begon zijn verhaal met een uiteenzetting over de breuk binnen de Confédération Internationale des Etudiants (CIE) die, te zeer gericht op de staatsgemeenschap, geen ruimte wilde bieden aan studentenorganisaties die zich op basis van de cultuurgemeenschap organiseerden. Zo was in 1930 de toetreding van het AVHV tot de CIE afgewezen. Ten gevolge hiervan traden de Duitsers uit en volgde in 1931 ook de overkoepelende Nederlandse studentenorganisatie, de Nederlandse Algemeene Senatenvergadering. De Deutsche Studentenschaft wilde nu een soort Germaanse verbroedering organiseren, waarvoor Scandinaviërs, Engelsen, Schotten, Vlamingen en Nederlanders waren uitgenodigd. Hülsmann wilde de Germaanse beschaving als uitgangspunt van samengaan wel aanvaarden, maar wees rassentheorieën als die van Wirth en Gürth af. Over het nationaal-socialisme zelf was hij vager: “*de verbinding van het nationale met het sociale vormen immers geenszins een ‘monopolie’ van het Nationaal-Socialisme, maar zijn veeleer te beschouwen als meer algemeene tendenzen, als ‘bijverschijnselen’ waaraan het Nationaal-Socialisme nu op ‘zijn’ wijze uitdrukking tracht te geven.*” Wel noemde hij een rede van Ernst zu Reventlow en deed deze af als propaganda en salon-nationaal-socialisme, hetgeen de vraag oproept of Hülsmann de vulgaire en gevaarlijke kant

16. Zie *Den Uyl*, dl. 4, 1932, nr. 6 met ‘Motie van het A.V.H.V.- Gen’ en ‘Verklaring van het hoofdbestuur van het A.V.H.V.’, op blz. 85-88. Vgl. *Dietsche Orde*, jg. 1, 1932, nr. 2 (20 oktober 1932) en het artikel van M. DE GOEYSE, o.c.

17. H.H., Eenige beschouwingen naar aanleiding van het “Deutsch-Nordische Studententreffen” te Rostock (21-25 Juli 1932), in: *Dietsche Orde*, jg. 1, 1932, nr. 2 (20 oktober 1932).

van het nationaal-socialisme wel kende, maar niet wilde noemen. Dat vermoeden wordt mijns inziens bevestigd als we zien dat hij een formaliseren van de contacten afwees. Het moest maar bij persoonlijke betrekkingen en persoonlijke gedachtenwisselingen blijven en ook met andere volken dan het Duitse dienden contacten gelegd te worden. Opvallend was zijn opmerking dat een ruimere deelname van personen uit de landen die nu afwezig waren (Engeland en Schotland) dringend gewenst was.

Van Th. Peters verscheen in *Dietsche Orde*, 30 november 1932 zijn propaganda-rede voor de Nijmegense afdeling van het DSV. Kern van het betoog was het “aan ons Nederlandsche volk teruggeven van zijn integrale volksgemeenschap”. Verlichting, individualisme en staatsnatie waren af te wijzen begrippen en idealen, zo vond hij. Ook in deze bijdrage is weer een duidelijke verwijzing te vinden naar de in die jaren in vrij brede kring populaire denkbelden over organische maatschappijvorming.

Het vierde nummer van *Dietsche Orde* (31 december 1932) was geheel gewijd aan Zuid-Afrika. Aanraking met dit stamverwante gebied was zeer verrijkend, want: “Wij, de ‘Kultuurmensen van de toekomst’, kunnen met ons oude geestesbezit, daar in die frissche kultuurgemeenschap verjonging deelachtig worden”. Enig sociaal-Darwinistisch denken is aan deze opvatting niet vreemd.¹⁸

Na het verschijnen van het vierde nummer werd het stil. Er verscheen, op kleiner formaat, nog slechts een extra nummer op 17 april 1933, gewijd aan de Volkshulde te Delft ter ere van het vierde eeuwfeest van de geboorte van prins Willem van Oranje. Deze volkshulde had een nationaal karakter, maar kende tegelijk een forse inbreng van Grootnederlandse kant.¹⁹

In dit nummer waren alle te Delft gehouden toespraken integraal opgenomen, inclusief de verwijderingen die er door de Radiocontrolecommissie en door

18. Gelijksortige gedachten leefden al in Nederland op het einde van de negentiende eeuw, toen bijvoorbeeld Abraham Kuyper in de Boeren en hun strijd tegen Engeland een herleving zag van de Geuzen en hun strijd tegen Spanje. Vgl. C.A.J. VAN KOPPEN, *De geuzen van de negentiende eeuw. Abraham Kuyper en Zuid-Afrika*, Wormer, 1992.

In dezelfde geest maakte P. Geyl in 1911 in zijn verslag ‘*Vlaamse indrukken en beschouwingen*’ naar aanleiding van het 8e Vlaamsche Studentencongres te Gent een opmerking over de relatie tussen Vlaanderen en Nederland. Hij schreef: “*Terwijl de overige volken vermoed en oud over de eindpalen ener loopbaan geraken, verheffen zich de Vlamingen, sterk en jong, om met frisse moed de tijd, die voor hen ligt, te doorschrijden. (...) Zulk een volk zal geen aanhangsel van Holland kunnen zijn. Juist door zijn verscheidenheid en door zijn innerlijke gezondheid zal het zelscheppen en meedelen van zijn eigen geest.*” Zie P. GEYL, *Noord en Zuid. Eenheid en tweehed in de Lage Landen*, Utrecht, 1960, blz. 25.

19. Zie voor de Dietse inbreng bij de Willem van Oranje herdenking in 1933: P. VAN HEES, Willem van Oranje, 1533-24 April 1933, in: *Utrechtse Historische Cahiers*, jg. 4, 1984, nr. 2/3, blz. 83-104, specifiek blz. 97-100.

andere autoriteiten in aangebracht waren. Ook de door de burgemeester van Delft verboden toespraak van Henk Brugmans (bestuurslid van het DSV) getiteld *'Prins en Volk'* verscheen nu. Deze rede was verboden "op grond van haar propagandistisch socialistische strekking" en dat, zo merkte het rooms-katholieke dagblad *De Tijd* (Amsterdam) terecht op, terwijl "bij monde van dezen spreker een aanzienlijke volksgroep, die der socialisten, [zou] toonen, niet langer onverschillig of afwijzend te staan tegenover het nationaal standpunt". De korte rede die J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard had willen uitspreken, alvorens hij de door Cyriel Verschaeve geschreven eed van de aanwezigen zou afnemen, was door de gezagsdragers verboden, omdat de tekst te laat was ingediend.

'Het Heel-Nederlandsch lied' (volk), zoals hij de aanwezigen had willen toespreken, bleef van zijn woorden verstoken en moest het doen met de volgende door hem afgenomen eed:

“Wij heffen hart en handen,
Voor 't heil der Nederlanden
En zweren vast den eed:
Tot doodsbeproefde trouwe,
Wilhelmus van Nassouwe,
Met U te staan gereed.”

De gedenkplaat met deze tekst werd onthuld door de dames W. Oudendijk en M. De Groodt, respectievelijk de dochters van kolonel K. E. Oudendijk, een actief Groot-Nederlander en bestuurslid van het Algemeen-Nederlands Verbond en Prof. dr. P.H.A. De Groodt, die in Vlaanderen streed voor wetenschapsbeoefening in het Nederlands en mede-oprichter was van de Vlaamsche Wetenschappelijke Stichting en het Vlaamsch Fonds voor Wetenschappen.

Een duidelijke reden voor de stagnerende verschijning van *Dietsche Orde* hebben wij niet gevonden. Beheerders en redacteurs bleven nog actief in de Dietse beweging. Maar mogelijk hebben financiële perikelen een rol gespeeld. Het onmiddellijk op *Dietsche Orde* volgende blad *Schouw* was aanzienlijk bescheidener van uitvoering.

“Schouw”

Op 1 oktober 1933 verscheen het eerste nummer van *Schouw door het Dietsch Studentenverbond*. Het was wel een overgang van het keurige van een omslag voorziene zestien bladzijden tellende *Dietsche Orde* naar dit mededelingenblaadje van gemiddeld vier bladzijden. De grootte was 24,5 cm bij 16 cm. Het verscheen gedurende het academisch jaar op de eerste en vijftiende van elke maand. De

opstelraad was gevestigd in de Boezemsingel 190 te Rotterdam en vanaf 15 oktober 1933 in de Spiegelgracht 15 te Amsterdam. Eerst in het nummer van 1 december 1933 werd duidelijk dat daar de verantwoordelijke opsteller mevrouw M.G. (Lenie) Schenk woonde. Het beheer liep via de Schoolstraat 6 te Utrecht, waar, al werd dit niet vermeld, J.F. Hengeveld woonde.²⁰ Een drukkerij werd niet vermeld, maar dat was W.P. Van Nieuwenhuijsen en zn., Lange Jansstraat 20 te Utrecht. In het totaal verschenen er van *Schouw* tien nummers, waarvan enkele met meer dan vier bedrukte bladzijden. Niet-DSV en AVHV-leden betaalden voor een abonnement fl.1,- of B.Fr.15,-. De leden kregen het automatisch, maar uit de oplagecijfers en gegevens over de verzending blijkt dat er nauwelijks exemplaren naar Vlaanderen zijn verstuurd. Dit hangt zeer waarschijnlijk samen met het reeds gememoreerde feit dat einde 1932 het AVHV had opgehouden te functioneren.

Het eerste nummer (1 oktober 1933) bevatte de beginselverklaring van het DSV: *“Het Dietsch Studentenverbond staat op het standpunt van de onverbreekelijke eenheid der Nederlandsche Volksgemeenschap als natie en van de noodzakelijkheid voor het Nederlandsche volk, zooals het besloten ligt binnen de Nederlandsche taalgrens deze eenheid te bevorderen, de Nederlandsche volksgemeenschap te versterken.”*

Om dit ideaal te bereiken zou het DSV ‘op de hem toekomende wijze’ deel moeten nemen aan de handhaving en opbouw van de Nederlandse volksgemeenschap. Het DSV deed dat door ‘een nationale opvoeding’ van de Nederlandse academische jeugd te bevorderen. Voor Vlaanderen werd geen afzonderlijke clausule meer opgenomen. Het maakte immers zonder meer deel uit van de Nederlandse volksgemeenschap. Voor Zuid-Afrika was wel een aparte clausule voorzien en daar lag de nadruk op de erkenning van zelfstandigheid en eigenheid van de ‘Afrikaansch-Dietsche volksgemeenschap’ en streefde het DSV naar de handhaving en versterking van de culturele betrekkingen tussen beide volksgemeenschappen.

In het niet ondertekende artikel *‘Frontverbreiding’* in hetzelfde nummer stond de mentaliteitsverandering van de laatste jaren centraal. Het oude doel van het DSV om Nederland met Vlaanderen bekend te maken en Vlaanderen te zien als het vervallen stamdeel dat gered moest worden, was voorbij. Vlaanderen had inmiddels zijn eigen Nederlandse identiteit hervonden en wat ons in Noord en Zuid te doen stond was *“gezamenlijke (sic) opbouw’ van een geheel nieuwe toekomst”*.

Tegelijk werden kritische kanttekeningen gemaakt bij de Noordnederlandse cultuur die Vlaanderen niet zocht en ook niet moest overnemen, zoals *“onze liberale*

20. De hierna volgende gegevens over het blad zijn ontleend aan de papieren van J.F. Hengeveld, die in Utrecht aanvankelijk geneeskunde studeerde, maar later omzwaaide naar geschiedenis. Hij maakte deze studie af en werkte na de oorlog in het voortgezet onderwijs.

en volksvreemde wetenschap, ons Amerikaansch of althans a-nationaal ingestelde gezelligheidsleven, onze individualistische kunst”, kortom niet de “weinig nationale levensvorm van de Noord-Nederlandsche samenleving.”

In het ‘Eerstejaarsnummer’ (15 oktober 1933), maar liefst gedrukt in een oplage van achttienhonderd exemplaren, stond opnieuw de Beginselverklaring en een bijdrage van V.H. (zeer waarschijnlijk Vital Haesaert) over ‘De wezenseenheid der Nederlandsche Volksgemeenschap’. Fors van toon was Reimond Tollenaeres bijdrage ‘Heil den nieuwen rector’. Het was een felle aanklacht tegen het beleid van de Belgische minister van Openbaar Onderwijs om niet de hoogleraar geneeskunde Frans Daels, die qua anciënniteit daarvoor in aanmerking kwam, tot rector magnificus van de Gentse universiteit te benoemen maar E. Bessemans. In Tollenaeres visie gebeurde hier een handjeklap-politiek van het Belgische establishment met hulp van ‘de Vlaamsche knechten’ uit de Vlaams-katholieke volksvertegenwoordiging en G. Sap van *De Standaard*. In het volgende nummer (1 november 1933) bleef deze zaak de aandacht van de studenten houden. Het hoofdbestuur van het DSV bracht hulde aan Prof. dr. R. Soenen “voor de moedige woorden door hem in het openbaar gesproken om de Nederlandsche universiteit te verdedigen tegen een vijandige overmacht, die deze fierheid beantwoordde met ontzetting uit het ambt van hoogleraar”. Maar het blad gaf meer dan louter politieke commentaren.

De verschillende nummers van *Schouw* leveren ook een redelijk inzicht in de bezigheden van de verschillende studentenafdelingen in Noord en Zuid. Regelmatig, zo blijkt, hielden de afdelingen discussieavonden (vaak ‘kameravonden’ genoemd), organiseerden zij excursies en hielden zij lezingen. Gespreksonderwerpen waren o.a. activisme, taalgrens, Brusselse vraagstuk, Frans-Vlaanderen, minderheden in Europa, federatie of Groot-Nederland, volk en ras, nationaal-socialisme en fascisme. Zo meldde de afdeling Leuven dat in het academisch jaar 1933-1934 alles in het teken van de arbeid zou staan. De nationale studiekering zou naar Duits voorbeeld een Arbeitsgemeinschaft moeten worden, waarin Victor Leemans zijn voordrachtenreeks zou voortzetten. Tevens zou in Nijlen een arbeidskamp worden ingericht. Dit alles zou een ‘tuchtvolle studentenbeweging’ moeten opleveren. Evenals in *Dietsche Orde* verscheen er ook nu weer een Zuid-Afrika-nummer (10 november 1933), waarin G.W. Haas verslag deed van de studentenreis in de afgelopen zomer naar dit land. Met voldoening meldde de redactie ook dat dr. G. Besselaar tot buitengewoon hoogleraar in de Afrikaanse taal- en letterkunde benoemd was aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.

Uit dit nummer blijkt ook dat er politieke spanningen binnen het DSV leefden. Officieel deelde het hoofdbestuur mede:

“Naar aanleiding van geruchten over Dinaso-bemoeiingen in het DSV meldt het Hoofdbestuur, dat de Dinaso-leiding verklaard heeft, zich slechts met personen te bemoeien, en niet met organisaties.”

Onder deze mededeling zit echter een afgeplakte tekst die een scherpere formulering bevatte:

“(…), dat de Dinaso-leiding hem verzekerd heeft dat zij zich nooit zal bemoeien met de bestaande studentenorganisaties die hun eigen taak hebben en dat Dinaso evenmin die taak wil overnemen”.

Er leefde in de kring van het DSV en onder oud-DSV-ers wel degelijk de vrees dat vanuit de actieve Dinaso-studentenkernen in Nijmegen en Amsterdam gepoogd zou worden om of de DSV-afdelingen over te nemen of een eigen Dietse studentenbeweging op te richten.²¹ Met name was men bang voor meer acties van de zijde van Th. Peters die Dinaso-lid was en in Nijmegen in de DSV-afdeling voorzitter was geweest (1931-1932) en in het hoofdbestuur van het DSV zitting had (voorzitter in 1934). J.H. Broekman had deze vrees openlijk geuit in *De Dietsche Gedachte*.²² Andere DSV-ers vonden dat wat prematuur en hadden liever een interne behandeling van het vraagstuk gezien.

In *Schouw*, 1 december 1933, stond een aankondiging van de derde Delta-conferentie te Tilburg. Sprekers zouden zijn A. De Vos, L. Van Vuuren (hoogleraar geografie te Utrecht), A. Elffring, V. Leemans, W.P.J. Pompe (hoogleraar strafrecht te Utrecht) en R. Tollenaere. A. Elffring zou spreken over ‘invloed van rasmenging op het volkskarakter’. Ook in Antoon Jacobs rede op het negentiende Groot-Nederlandse Studentencongres van 24-26 maart 1933 te Gent kwam het anti-semitisme aan bod.

Aan dit congres was een heel nummer van *Schouw* gewijd.²³ Het congres zelf stond in het teken van het overlijden van koningin Emma. Zij was op 20 maart 1934 te Den Haag overleden. Tijdens het congres was er geen muziek, waren er geen feesten en droeg iedere deelnemer een oranje-zwart strikje en een Willem de Zwijger-speldje. De tocht van Gent naar Terneuzen over het kanaal verliep niet zonder strubbelingen. De bruggen zouden alleen geopend worden als de boot de Belgische vlag voerde. Uit protest liepen de deelnemers nu een deel van de tocht en hield men de algemene ledenvergadering in de open lucht (de ‘boschvergadering’). Lode Claes hield op het congres een opmerkelijke rede over de dienstbaarheid van de universiteit aan het volksgeheel. Een thema dat tot op heden zijn actualiteit heeft behouden.

In het laatste nummer van *Schouw* (1 juli 1934) lezen we nog over de zomeractiviteiten van de DSV-leden. Er was een trektocht langs de taalgrens en de studenten werden opgeroepen deel te nemen aan een ‘studenten-werkloozenkamp’

21. Zie hiervoor L. VOS, *o.c.* en L.M.H. JOOSTEN, *o.c.*

22. *Dietsche Gedachte*, jg. 8, 1933-1934, blz. 49-50.

23. *Schouw*, jg. 1, 1933-1934, nr. 9.

te Bakkeveen van 1-15 augustus. Dit was de gelegenheid om de zozeer gewenste en gepropageerde contacten tussen studenten en volk te leggen en de opvoedende taak van de intellectuele elite waar te maken.

Voorlopig moesten DSV en AVHV het zonder eigen blad doen. Het DSV zou in de komende jaren (1935-1937) in een ernstige crisis geraken en eigenlijk in 1937 weer opnieuw moeten worden opgericht.²⁴

Besluit

Iets van die naderende crisis binnen het DSV is zichtbaar in het duidelijk dalende aantal leden van het DSV in het Noorden. Die daling blijkt uit de hierna volgende cijfers. Voor 1928/29 en 1930/31 zijn deze gebaseerd op door Louis Vos gepubliceerde getallen.²⁵ Voor 1933/34 zijn deze gebaseerd op gegevens ontleend aan de verzendadministratie van J.F. Hengeveld. In Hengevelds papieren bevinden zich een drietal lijstjes met getallen van de DSV-afdelingen in Nederland. De lijstjes zijn gebruikt voor de postverzending van *Schouw* tegen een gereduceerd tarief.

ONTWIKKELING VAN HET LEDENBESTAND VAN HET DSV			
	1928/29	1930	1933/34
Amsterdam Gem. Universiteit	233/250	± 250	} 176
Amsterdam Vrije Universiteit	45	60	
Delft	225	220	67/90
Groningen	30/50	± 50	31
Leiden	175/200	± 200	87?
Nijmegen	44/50	± 60	67
Rotterdam	20/30	± 30	19
Utrecht	133/175	± 75	102
Wageningen	50/30	± 50	59
Tilburg	—	—	37
Totaal	955/1055	995	645/668

24. Zie L. Vos, *o.c.*, blz. 489-491.

25. *Schouw*, jg. 1, 1933-1934, nr. 9.

Utrecht lijkt tussen 1930 en 1934 nog weer te groeien. Toch is dit bedrieglijk. In 1930 is 3% van de Utrechtse studentenpopulatie lid van het DSV. In 1933/34 is dat nog 3%. Het is uit de cijfers duidelijk dat enkele afdelingen zelfs niet gelijk gebleven zijn in ledenaantal, maar duidelijk gedaald zijn. Ter illustratie van de duidelijke achteruitgang van het DSV nog enkele cijfers. In de *Almanak* van het Studentencorps van de Vrije Universiteit te Amsterdam worden voor 1929 en 1930 nog 50 leden vermeld, maar in 1932 zijn het er nog slechts 32. In de *Almanak* van het Leidse Studentencorps vinden we de volgende reeks: 1931/32 – 150 leden; 1932/33 – 150 leden; 1933/34 – 100 leden en 1934/35 – 80 leden.

Buiten de leden in de diverse studentensteden werden er nog 67 nummers van *Schouw* verzonden aan bestuursleden en oud-leden en gingen er nog 50 exemplaren naar Vlaanderen. We komen dan op 762 tot 782 nummers en dat klopt vrij nauwkeurig met de totale oplage. Van het eerste nummer werden er 900 gedrukt, maar de oplage daalde al snel naar 800 exemplaren.²⁶

Wanneer we ter afsluiting nog eens de inhoud van beide bladen de revue laten passeren dan vallen enkele zaken op.

De keuze voor de volksgemeenschap gebaseerd op taaleenheid bracht ook het DSV duidelijk in een anti-etatistische sfeer. Het bracht leden ook op het spoor van nationaal-socialistische en aanverwante ideologieën. De economische crisis van de jaren dertig heeft deze tendenzen ongetwijfeld versterkt en de blikken helpen richten op oplossingen in organisch-maatschappelijke en soms ondemocratische richting. Wel is het in dat opzicht opvallend dat de crisis en de actuele politiek zelf weinig aandacht krijgen in de inhoud van de beide bladen, tenzij het contact zoeken met werklozen. Een ander opvallend punt is het ontbreken van politici op de congressen. Dat het rooms-katholieke Tweede Kamerlid H.W.E. Moller nog wel eens voor het DSV sprak, is de uitzondering die de regel bevestigt. Voor de studenten van DSV en AVHV was de landelijke politiek kennelijk al een gepasseerd station en hoewel minder duidelijk verwoord dan het 'anti-Belgische staat'-denken in Vlaamse studentenkringen, moet er toch ook in het Noorden een 'anti-Nederlandse staat'-denken geheerst hebben, in beide gevallen culminerend in het politieke Groot-Nederland-ideaal. Als we naar de ontwikkeling in de beginselverklaringen zien klopt dat. Duidelijke verwijzingen dat deze toenemende radicaliteit een rem is geweest om lid te worden van het DSV hebben we in de bladen

26. Het eerste nummer had een oplage van 900 exemplaren. Het tweede had een oplage van 1800. De overige nummers werden op 800 exemplaren per nummer gedrukt.

De oplagecijfers zijn ontleend aan een aantal bewaard gebleven gespecificeerde rekeningen van Drukkerij Van Nieuwenhuijsen en aan een kladnotitie van Hengeveld waar alle drukkosten per nummer op vermeld staan. De drukkosten van 800 exemplaren van 4 bedrukte bladzijden bedroegen fl. 20,50.

niet gevonden, maar het lijkt ons niet uit te sluiten. In hoeverre deze ideologische radicalisering bij de leden een volledig aanvaarden van het fascisme of nationaal-socialisme inhoud is moeilijk te beantwoorden. Men zal dan zeker dienen te weten, dat er een partijpolitieke keuze is gemaakt en dat deze keuze ook na de studietijd en met name bij het begin van de Tweede Wereldoorlog is volgehouden. Dat die keuze is gemaakt, is in individuele opties terug te vinden. Als we naar de personen kijken die in beide bladen redactioneel actief waren dan is het beeld aldus: voor fascisme kozen: R. Tollenaere, W. Goedhuys en F.L.P. De Jong en zij deden dit ook in 1940. Of Th. Peters in 1940 vanuit zijn Dinasogezindheid collaboreerde is mij niet bekend. P. Meuwissen is veroordeeld voor collaboratie, maar in 1964 in eer hersteld. Buiten het fascisme bleven: J.H. Broekman, E. Vriesman, M.G. Schenk, J.F. Hengeveld, V. Haesaert, J.H.H. Hülsmann, G.W. Haas en W. Veroughstraete. Of deze cijfermatige verhouding tussen 'goede' en 'foute' Dietsers geëxtrapoleerd zou mogen worden en zo geldig zou zijn voor de mate waarin leden van DSV en AVHV voor fascisme en nationaal-socialisme hebben gekozen lijkt ons een af te raden rekenkundige operatie. Er zal toch meer onderzoek nodig zijn.

DRS. PIETER VAN HEES
PROF. R. BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT